

AİLENİN KORUNMASINDA AİLE ARABULUCUĞU

Av. Arb. Mehtap Şahin Altıntaş¹

Öz

Aile kavramı tarihin tüm dönemlerinde ve tüm toplumlarda en önem verilen kurumlar arasında gelmektedir. Dar ve geniş anlamıyla tanımları yapılan, toplumun içinde bulunduğu teknolojik, coğrafi, kültürel koşulların etkileriyle zaman içinde şekil değiştiren aile ilişkileri tarihin her döneminde önemli bir olgu olarak hukukun da konusu olmuştur. Bilhassa kültürel değerlerin, toplumsal cinsiyet kodlarının, geleneklerin belirlediği aile içi ilişkileri olası bir boşanma durumunda tüm paydaşları olumsuz yönde etkileyen sorunlarla karşılaşabilmektedir. Duygusal yönü ağır basan ve kendi içinde mahremiyet taşıyan bu ilişkilerin yargılama sürecinde de hassasiyetle korunması, tüm tarafların ortak beklentisidir. Bu çalışmada, yargılama faaliyetine bir alternatif çözüm modeli olarak düşünülen aile arabuluculuğu kavramı Türk aile yapısını belirleyen toplumsal motifler üzerinden kapsamlıca incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler

Aile
Toplumsal Cinsiyet
Toplumsal Mit
Arabuluculuk

Araştırma Makalesi

FAMILY MEDIATION IN TERMS OF FAMILY PROTECTION

Abstract

The concept of family is the most important institutions in all periods of history and in all societies. Family relations, which are defined in a narrow and broad sense and change shape over time with the effects of the technological, geographical and cultural conditions of the society, have also been the subject of law as an important phenomenon in every period of history. In particular, the family relations determined by cultural values, gender codes and traditions may encounter problems that negatively affect all family members in the event of a possible divorce. It is the common expectation of all parties that these relations, which have a predominant emotional aspect and are confidential in themselves, are also sensitively protected during the trial process. In this study, the concept of family mediation, which is considered as an alternative solution model to the judicial activity, is examined comprehensively through the social motives that determine the Turkish family structure.

Keywords

Family
Gender
Social Myth
Mediation

Research Paper

¹ Arabuluculuk Zirvesi, 2015, maltintas78@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2962-1452

GİRİŞ

Her toplumda farklı değişkenler üzerinden farklı kategorilere göre tanımlanan “Aile” kavramı Sumner ve Keller'e göre “En az iki neslin bir arada bulunduğu kan bağıyla karakterize edilen küçük bir sosyal örgüt” iken, H. E. Barnes'e göre evlilik, devlet ve hükümet gibi birer toplumsal kurumdur (Gökçe, 1976, 47). Mübeccel Kıray da, aileyi bir sosyal kurum olarak ele alan yaklaşımı benimsemiştir. Ona göre aile, “Toplumsal değişimde tampon kurum işlevi gören, yapısal değişmelerin getirebileceği kopuklukları şekil ve işlev değiştirerek karşılayan, bireylerin güvenlik gereksinmelerini değişik biçimlerde yerine getiren sosyal bir kurumdur” (Merter, 1990, 3). Şahinkaya'ya göre ise aile, “Evlenme, kan veya evlatlık edinme bağlarıyla birbirine bağlanmış, aynı evde yaşayan, aynı geliri paylaşan, oynadıkları çeşitli roller çerçevesinde (karı-koca, ana-baba, evlat-kardeş) birbirlerine etki yapan kendilerine özgü bir görgüyü oluşturup kuşaktan kuşağa sürdüren insan topluluğudur”. (Şahinkaya, 1975, 17-18). Ailenin toplumsal yapıda üstlendiği biyolojik, ekonomik, psikolojik işlevleri noktasında birleşen bu tanımlardan çıkan en çarpıcı sonuç, ailenin bu işlevlerinin diğer toplumsal kurumlar tarafından yerine getirilmesinin mümkün olmayışdır. Bu da ailenin her toplum için taşıdığı ikame edilemez önemin tartışmasızlığının karşılığıdır.

Temel toplumsal işlevlerinin yanı sıra, ailenin bireyler açısından taşıdığı anlam büyük ölçüde psikolojik bir arka plan oluşturmaktadır. Bu arka plan, birey açısından aile kurumunun “Değerli hissetme, güvende olma, yakınlık duyma, sorumluluk duyma, anlaşılma duygusu yaşama” gibi psikolojik beklentilere karşılık gelmesidir. Birey için ortak özellikler taşıyan bu beklentiler aile kurumuna bir ödev yüklerken, somut gerçeklikler ve istatistik veriler, aile kurumunun Türk toplumunda bu ödevini yerine getirmediğini göstermektedir. Bilge Kadınlar Derneği (BİLKA) tarafından Türk toplumunda evli çiftler üzerinde yapılan bir araştırmada “Eşlerin % 36'sının birlikte gezmediği, % 45'inin hiç sohbet etmedikleri, % 49'unun aileyi ilgilendiren önemli konularda hiç anlaşamadıkları, % 42'sinin cinsel konularda hiç anlaşamadıkları” ortaya konulmuştur. Araştırmaya göre kadınların büyük bir çoğunluğu hastalık gibi ağır yaşamsal güçlükler konusunda da eşlerinden destek görmemişlerdir. (1998 Yılında BİLKA tarafından yapılan bir araştırma)

Duygusal değişkenlerin temel belirleyici olduğu aile ilişkilerinde bu özellik, aileden dışından gelen ve tehdit olarak algılanan bir durum karşısında aileyi birlik duygusu etrafında bütünlerken, aile içi sorunlar karşısında bu duygusal veriler en ciddi aile içi sorunlara kaynak oluşturabilmektedir. Maddi problemler, zihniyet farklılıkları, iktidar mücadelesi, beklentiler ve iletişim çatışmaları olarak da beliren bu sorunlarla başa çıkma becerileri ise çoğu zaman uzman desteğini gerektirmektedir. Ancak toplumsal kodların büyük ölçüde belirleyici olduğu Türk toplumunda kadınların % 43'ü geçimsizliğin kendiliğinden düzeleceğini düşünerek beklediği olgusu karşısında, aile olgusunun toplumsal ve kültürel dinamiklerden bağımsız olarak ele alınamayacağı yadsınamaz.

1. Türk Toplumuna Özgü Evlilik Sorunları

1.1. Ataerkil Yapı ve Toplumsal Cinsiyet Roller

Türk toplum yapısı, geçmiş dönemlerden miras geleneksel özellikleri ile, “modern” olarak tabir edilen günümüz çağına özgü harmonik özellikleri nedeniyle çok değişkenli bir yapıdır. Bu çok değişkenli yapı, kadın ve erkeğe ilişkin zihinsel kodlar ve toplumsal cinsiyet rolleri açısından da belirleyicidir. Değişen toplum yapısıyla birlikte bilhassa kadının aile içi konumu ve sosyal statüsünde yaşanan dönüşümler sonucunda ataerkil yapı kısmen de olsa çözülürken, toplumsal değişimin dirençle karşılık bulduğu tüm zamanlarda olduğu gibi toplumsal yaşamın görünür alanlarında kabul edilen bu değişimlerin zihinsel yapılarda gerçekleşmesi zaman almaktadır. Bu zorluk ise kadın ve erkek rollerine yüklenen çelişkili atıflardan kaynaklanan aile içi sorunlar olarak topluma maliyet çıkarmaktadır.

1.2. Toplumsal Mitler

“Yuvayı dışı kuş yapar”, “Her başarılı erkeğin arkasında bir kadın vardır”, “Kol kırılır yen içinde kalır” gibi yaygın söylemler incelendiğinde kadın üzerinden eşitsizlik yaratan bir hak – sorumluluk dengesi/dengesizliği ile karşılaşmaktadır. Bu tür söylemler kadını görünmeyen alanda kalıp edilgen bir tutumun konforuna ikna ederken, onu aynı zamanda karşı cinsin başarısına sağladığı katkı ile değerli kılan pasif ve ikincil bir tutumda birleşmektedir.

1.3. Çekirdek Aile – Geniş Aile İkilemi

Türk toplumunun kendine özgü bir diğer özelliği de, aile yapısına henüz karar verememiş izlenimi veren karmaşık yapısıdır. Öyle ki, bir yandan aile büyüklerinin de katılımına olanak veren geniş aile yapısı sürdürülürken diğer yandan içinde bulunulan çağın özelliklerine daha uygun olduğu varsayılan çekirdek aile idealize edilmektedir. Bu ikilem ise aile içi sorunları büyük ölçüde yakın aile çevresinin müdahalesine dayalı otorite kaynaklı çatışmalara dönüştürebilmektedir.

1.4. Aile İçi Sorunlarda Uzman Desteği

Yapılan araştırmalar göstermektedir ki, Türk toplumunda aile içi sorunlara çözüm ararken en sık başvurulan kaynak yakın akraba ve arkadaş çevresidir. Günlük hayatta karşılaşılan sorunların % 90'ının iletişim eksikliğinden kaynaklandığına dayalı araştırmalar nazara alındığında bu çatışmaların çözümü yönünde uzman desteğine başvurmak bir zorunluluğa dönüşmektedir. Ancak aşağıdaki veriler incelendiğinde, Türk toplumunda aile içi sorunların çözümünde bu profesyonel desteğe başvurma yolunun henüz yeterince yaygınlık kazanmadığı görülmektedir.

Tablo 1 : Cinsiyete Göre Sorun Çözmede Danışma Merkezleri

Cinsiyet/ Danışma Merkezleri	Kadın		Erkek		Toplam	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Evet	166	25,5	109	20,2	275	23,1
Hayır	242	37,2	195	36,2	437	36,7
Bilmiyorum	243	37,3	235	43,6	478	40,2
Toplam	651	100,0	539	100,0	1190	100,0

2. Ailenin Korunması ve Sosyal Devlet Anlayışı

1982 Anayasa'sının devletin şeklini düzenleyen 2. Maddesinde "Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir." Hükmünü içermektedir. Bu maddede tanımlanan sosyal devlet anlayışı, devlete vatandaşların ekonomik ve sosyal durumuyla ilgili olarak asgari bir yaşam kalitesini sağlamak, sosyal güvenliği ve adaleti temin edecek faaliyetlerde bulunmak gibi ödevler yükler. Sosyal devletin tanımı genişletilebilir.

Ancak bir tanımdan ziyade sosyal devlet ilkesi esas alınmalıdır. Bu ilke de ailenin korunması bağlamında bireyler için sorun çözme ve ondan yana tutum sergileme olarak ortaya çıkar. Anayasamızın 41. Maddesinde ise aile toplumun temeli olarak vurgulanarak ve eşler arasındaki eşitlik esas alınmış olup en temel sosyal haklar arasında yer alan "ailenin korunması" sosyal devlet ilkesinin bir gereği olarak kabul edilmiştir. Bu ilkeler ışığında 4787 sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun'da uzlaştırma müessesesi düzenlenmiş ve bu yetki, bu kanunla kurulmuş olan aile mahkemelerine verilmiştir.

3. Aile Uyuşmazlıklarında Sulh

Aile bireylerinin ve toplumun görmesi muhtemel zararın en aza indirilmesi için uyuşmazlıkların en kısa sürede ve en yapıcı şekilde sonuçlandırılması esastır. Bu nedenle önüne gelen bir uyuşmazlıkta hakim öncelikle tarafları sulhe teşvik etmelidir. (Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun, Madde : 7) Hakim tarafları sulhe teşvik ederken Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun'un 5. Maddesinde belirtilen uzmanlardan yararlanabilir. Aile mahkemesinde görevli olan psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacılardan oluşan uzmanlar bu konuda görüş bildirebilirler, duruşmaya katılabilirler.

4. Aile Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk

Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun'a göre, uyuşmazlıkların sulh dışında arabuluculuk yoluyla da çözümlenmesi mümkündür. Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanunu'nun 6. maddesi uyarınca hakim bizzat kendisi arabulucu olarak tarafları uzlaştırabileceği gibi Madde. 6/2'de belirtildiği gibi belli uzmanlardan yardım alarak da gerçekleştirebilir.

5. 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun 195. Maddesi

Medeni Kanun'un 195. maddesi uyarınca evlilik birliğinden doğan yükümlülüklerin yerine getirilmemesi veya evlilik birliğine ilişkin önemli bir konuda uyuşmazlığa düşülmesi durumunda eşler ayrı ayrı veya birlikte hakim mütahalesini isteyebilirler. Bu durumda hakim eşleri yükümlülükleri konusunda ayrı ayrı uyarır ve eşleri uzlaştırmaya çalışır.

Aile hukukunun kendine özgü yapısı ve hassasiyeti bu uyuşmazlıkların normal dava yoluna oranla daha çabuk ve dostane bir şekilde sonuçlandırılmasını gerekli kılmaktadır. Çocuğun aile içi sorunlardan ötürü ya da boşanma nedeniyle yaşayabileceği sorunlar hayatını ve gelişimini sürdürmesini olumsuz yönde etkileyebilir ve bu da ileride toplum için sorun doğurabilecek ve psikolojik yönden sorunlu bireylerin topluma katılmasına yol açabilir.

6. Yeni Bir Çözüm Yolu Olarak Aile Arabuluculuğu

Yirminci yüzyılın son çeyreğinde boşanma oranlarında görülen hızlı artış, evlilik çöküşü ve ayrılık hallerinde uzlaşma bulma mekanizmalarına yönelik bir ihtiyaç ortaya çıkarmıştır. Mahkeme davaları, her iki taraf, çocuklar ve genel olarak toplum için yüksek sosyal ve duygusal maliyetler getirmektedir. Aile arabuluculuğu ebeveynler kadar çocuklara da yardımcı olmayı amaçlamakta, ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması zorunlu olan çocuklar da birlikteliğe dahil edilebilmektedir.

Aile arabuluculuğu temel olarak ayrılmakta olan çiftlere, özellikle çocuklu çiftlere, çocuklar ve mali konular ya da edinilen mülklere ilişkin düzenlemeler dahil olmak üzere ayrılma veya boşanmadan kaynaklanabilecek hususlarda mutabakata varmalarına yardımcı olmak üzere kullanılmaktadır. Aile üyelerinin tamamı – çocuklar ve gençler, üvey anne/babalar, dedeler ve nineler – bu süreçte yer alabilmektedir. Arabuluculuk aile üyelerine kriz dönemlerinde destek olarak birbirleri ile iletişimde kalıp karşılıklı mutabakata dayanan düzenlemeler yapabilmelerine veya başta çocuk-ebeveyn ilişkileri olmak üzere ilişkilerini sürdürebilmelerine ya da baştan ilişki kurabilmelerine yardımcı olur.

SONUÇ

Her ne kadar “Ailenin korunması” sosyal devlet anlayışının da bir gereği olarak devletin ödevleri arasında sayılmış olsa da, ailenin de bir kurum olduğu dikkate alınarak bu koruma aileden önce bireyi esas almalıdır. Zira tüm kurumlar gibi aile kurumu açısından da esas olan bireyin mutluluğudur. Bu nedenle aileyi, onu oluşturan bireylerin doğal ve özgür iradelerine dayalı uyumlu bir birlikteliğe dönüştürmek nihai amaç olmalıdır. Bu bağlamda, aile mahremiyeti, kişilik hakları, hayatın gizli alanı ve çocukların korunması gibi hususların hassasiyetle korunmasına ve aile içi sorunların uzman desteğiyle çözümüne imkan tanıyan aile arabuluculuğu kavramı tüm bu yönleriyle iyi değerlendirilmesi gereken bir çözüm alternatifi olmaya adaydır.

KAYNAKÇA

GÖKÇE, Birsen (1976), "Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme", Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 1-2, Ankara.

MERTER, Feridun (1990), 1950-1988 Yılları Arasında Köy Ailesinde Meydana Gelen Değişmeler: Malatya Örneği, Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara. ŞAHİNKAYA, Rezzan (1975), Psiko-Sosyal Yönleriyle Aile, Kardeş Basımevi, Ankara.

<http://www.adb.adalet.gov.tr/ailearabuluculuk.pdf>

Bilge Kadınlar Derneği 1998 Tarihli Araştırma Sonuçları